MARIA NØHR BELLING, SARA KIRKEGAARD,
STIG BROSTRÖM, ANDERS SKRIVER JENSEN
OG KJELD RASMUSSEN

PÆDAGOGISKE LÆREPLANER I DAGTILBUD

HVORDAN – OG I HVILKET OMFANG – INDDRAGER PÆDAGOGER I DANSKE DAGINSTITUTIONER LÆREPLANERNE I FAGLIGE REFLEKSIONER OG PRAKSIS?

AARHUS UNIVERSITET

Maria Nøhr Belling, Sara Kirkegaard, Stig Broström,
Anders Skriver Jensen og Kjeld Rasmussen

Pædagogiske læreplaner i dagtilbud

Hvordan – og i hvilket omfang – inddrager pædagoger i danske daginstitutioner læreplanerne i faglige refleksioner og praksis?

DPU, Aarhus Universitet, 2016

Titel:
Pædagogiske læreplaner i dagtilbud
Hvordan – og i hvilket omfang – inddrager pædagoger i danske daginstitutioner læreplanerne i faglige refleksioner og praksis?

Forfattere:
Maria Nøhr Belling, Sara Kirkegaard, Stig Broström, Anders Skriver Jensen og Kjeld Rasmussen

Udgivet af:
DPU, Aarhus Universitet, 2016

© 2016, forfatterne

1. udgave

Kopiering tilladt med tydelig kildeangivelse

Omslag og grafisk tilrettelæggelse:
Knud Holt Nielsen

Forsidefoto:
Colourbox

ISBN:
978-87-7684-710-4 (elektronisk)

DOI: 10.13140/RG.2.1.2849.4488

Indhold

ABSTRACT **5**

FORORD **6**

INDLEDNING **7**

METODE **11**

Hvem har svaret på spørgeskemaet 13

UNDERSØGELSENS RESULTATER **15**

Er medarbejderne inddraget i diskussioner og udarbejdelse? 15
Læreplanens rolle i det pædagogiske arbejde 16
Ressourcer til arbejdet med læreplanerne 19
Samarbejdet med forældre, kolleger og nærmeste leder 21
Læreplanens rolle for dokumentation og evaluering 24
Børn med særlige behov 25
Læreplanens seks temaer og aktiviteter i 2013 26
Opsummering af analysens resultater 30

DISKUSSION **32**

Refleksion over formålet med-, og fundamentet under-, praksis 33
Planlægning 33
Praksis 34
Evaluering 35
Metodekritik 35

KONKLUSION **36**

REFERENCER **37**

Abstract

Nærværende rapport beskriver resultaterne fra en undersøgelse af hvordan – og i hvilket omfang – pædagoger i danske daginstitutioner inddrager de pædagogiske læreplaner i deres faglige refleksioner og praksis. Således belyser undersøgelsen på sin vis et centralt aspekt af pædagogen som didaktiker. Metodisk er undersøgelsen gennemført som en elektronisk baseret spørgeskemaundersøgelse med en blanding af kvantitative og kvalitative elementer. Muligheder for uddybende fritekstsvar supplerede fastlagte udsagn som respondenten skulle forhold sig til på en Likert skala. Det teoretiske udgangspunkt var dynamisk didaktik (Broström, Hansen, Jensen & Svinth, 2015), og således en forståelse af didaktik som refleksion over, gennemførsel og evaluering af planlagt pædagogisk praksis.

Resultaterne peger samlet på, at de pædagogiske læreplaner spiller en væsentlig rolle for pædagogerne i deres arbejde, primært i forhold til den overordnede planlægning og refleksion, samt i forhold til dokumentation og evaluering. Læreplanerne opleves som ressourcekrævende, men som et redskab til at løfte fagligheden og kvaliteten af det pædagogiske indhold, primært indenfor det almenpædagogiske område. De fleste pædagoger oplever at have mulighed for at deltage i, og således præge, det løbende arbejde med at revidere og justere institutionens læreplan. Da resultaterne også peger på en (relativt) svag forbindelse mellem læreplanen og hverdagens planlægning, er en implikation af denne undersøgelse en videre udforskning af netop læreplanens rolle i den konkrete pædagogiske praksis.

Forord

Det foreliggende forskningsprojekt *Pædagogiske læreplaner i dagtilbud* har til formål at skaffe viden om pædagogers syn på og aktive brug af pædagogiske læreplaner. Loven om pædagogiske læreplaner blev indført i 2004, altså for snart 12 år siden, og vi antager derfor, at pædagoger nu har fundet sig til rette med læreplansarbejdet. Og i en tid hvor vi løbende kan forvente nye lovgivningsmæssige tiltag indenfor dagtilbudsområdet, giver det god mening forskningsmæssigt at undersøge, hvordan pædagoger i dag arbejder med læreplanerne, herunder deres planlægning, gennemførelse og deres didaktiske overvejelser i øvrigt.

Undersøgelsen blev gennemført i efteråret 2014 og den blev godt modtaget af de 750 institutionsledere i de mange kommuner, som modtog spørgeskemaet digitalt. Det førte til en besvarelse fra i alt 420 pædagoger.

Vi siger tak til de deltagende institutionsledere og pædagoger og håber, den foreliggende rapport vil give anledning til læreplansteoretiske refleksioner, pædagogiske samtaler og handlinger, der kan videreudvikle den danske daginstitutionspædagogik og didaktik.

Danmarks Institut for Pædagogik og Uddannelse (DPU), Aarhus Universitet
Sara Kirkegaard, Maria Nøhr Belling, Stig Broström, Anders Skriver Jensen - og fra Dansk Pædagogisk Forum Kjeld Rasmussen. DPF har også leveret institutionsdatabasen.

Indledning

Næsten alle børn i Danmark går i dagtilbud. Både danske og internationale undersøgelser viser, at børnene trives og at dagtilbudsopholdet også bidrager til deres læring og udvikling – hvilket ifølge EPPE undersøgelsen (Sylva m.fl. 2010) blandt andet forudsætter tre kvalitetskriterier: Uddannede pædagoger, en omsorgsorienteret og empatisk relation mellem pædagog og barn samt en målrettet pædagogik.
Netop en didaktisk tilgang og et aktivt arbejde med den pædagogiske læreplan fører til en målrettet pædagogik. De fleste kommuner har da også gennem det seneste årti udviklet og videreudviklet egne pædagogiske tilgange og profiler i forhold til læreplansarbejdet og den pædagogiske praksis, herunder pædagogiske dokumentationsmetoder.
Mange kommuner har også, blandt andet med henblik på implementering og kvalificering af læreplansarbejdet, iværksat både forskning og pædagogiske udviklingsarbejder med henblik på at skabe kompetenceudvikling i medarbejdergruppen.

Man kan derfor uden tøven sige, at der har været en kraftig udvikling af det pædagogiske og didaktiske arbejde i danske dagtilbud gennem de seneste 10 år – hvilket nærværende undersøgelse tydeliggør.

At der netop har været tale om *en udvikling* bekræftes også af flere tidligere undersøgelser om implementeringen af pædagogiske læreplaner, set i sammenhæng med nærværende undersøgelse.

Evaluering af loven om pædagogiske læreplaner

Denne landsdækkende evaluering byggede på spørgeskemaer til Forvaltningschefer på børneområdet, Daginstitutionsledere, Dagplejeledere, Formænd for forældrebestyrelser for daginstitutioner og dagplejen. Desuden studiebesøg i en række case kommuner med observationer og interviews af alle involverede parter.

- Den viste blandt andet, at 2½ år efter (fra 2004 til 2007), at loven om pædagogiske læreplaner trådte i kraft, havde den pædagogiske læreplan vundet indpas i en stor andel af dagtilbuddene. Desuden kunne der konstateres positive effekter på medarbejdernes faglige bevidsthed, nye metoder og aktiviteter i mange dagtil-

bud, de pædagogiske læreplaners betydning for børnene, samt for gennemsigtigheden i det pædagogiske arbejde. Og ikke mindst var der sat ord på en viden, som ikke hidtil havde været formuleret, hverken mundtligt eller skriftligt. Mange ledere pegede på, at de pædagogiske læreplaner havde synliggjort, at dagtilbuddene ikke bare passer børn.
- Evalueringen viste også, at af de seks temaer var det natur og naturfænomener samt kulturelle udtryksformer og værdier der sjældnere indgik i læreplanerne end de øvrige temaer.
- Samt endelig at der stadig var store udfordringer for de helt centrale intentioner i læreplansloven om at styrke den pædagogiske indsats i forhold til børn med særlige behov samt dagtilbuddenes brug af dokumentation og evaluering.

Læreplaner i praksis. Daginstitutionernes arbejde med pædagogiske læreplaner

(Evaluering af pædagogiske læreplaner (EVA, 2012)).
Denne evaluering byggede på to spørgeskemaundersøgelser blandt hhv. pædagogiske konsulenter og børnehaveklasseledere og på casestudier i fire kommuner.

- Den viste, at pædagogerne i hverdagens pædagogiske praksis tænker i læring og læringsmål og sætter dette ind i en didaktisk ramme. Læreplanerne bruges som et planlægningsværktøj og fungerer som et pædagogisk manifest. De har skabt større synlighed og forbedret kommunikationen om det pædagogiske indhold.
- Den opfølgende pædagogiske dokumentation er til gengæld ikke slået effektivt igennem. Tilsvarende synes læreplanerne heller ikke at være et brugbart redskab til indsatsen for børn med særlige behov.
- Endelig belyses også pædagogernes vægtning af de seks læreplanstemaer. Her vises det, at læreplansarbejdet først og fremmest har fokus på arbejdet med sprog, mens temaerne om "krop og bevægelse", "natur og naturfænomener" samt "kulturelle udtryksformer og værdier" får *mindst* plads i læreplanerne.

I nedenstående undersøgelse har en række interessenter haft ordet og udtalt sig om læreplanernes effekt og om dagtilbuddets kvalitet:

Baggrundsrapport fra Task Force om Fremtidens Dagtilbud

I forbindelse med den tidligere regerings Task Force undersøgelse i 2012 leverede Danmarks Evalueringsinstitut (2012) en forskningsoversigt, som indeholder kvalitets-

vurderet forskning om udvalgte temaer sat i relation til børns læring og inklusion i dagtilbud. Task Force udvalget ønskede at få belyst en række temaer - organisering, ledelse, forældreinddragelse og -involvering, fysisk indretning, pædagogik, dokumentation og rammebetingelser – som blev vurderet som særligt betydningsfulde i forhold til at understøtte læring og inklusion i dagtilbud.

- Arbejdet udmundede i opstilling af fire centrale pejlemærker i forhold til at arbejde kvalificeret med børn i dagtilbud:
- En reflekteret og tilrettelagt pædagogisk praksis med fokus på læring og inklusion
- Målrettet forældresamarbejde
- En stærk evalueringskultur med fokus på kvalitetsudvikling
- Professionelt og tydeligt lederskab på alle niveauer

Skiftende regeringer taget lovgivningsmæssige initiativer med henblik på at styrke dagtilbudspædagogikken og børns trivsel, læring og udvikling:

Regeringens Børnepakke

Den blev fremlagt i maj 2015 og rummede forslag til en fortsat kvalificering af dagtilbuddenes pædagogik:

- Midler til mere pædagogisk personale og et løft af kompetencerne
- Styrket kvalitet for de 0-2-årige. Herunder styrket faglig sparring i dagplejen samt flere indholdsmæssige krav og styrket tilsyn med private pasningsordninger.
- Bedre trivsel for alle børn, herunder:
- Pulje til bedre fysiske rammer i dagtilbud, som begrænser støj
- Styrket arbejdsmiljø og nedbringelse af sygefravær i dagtilbud
- Ret til repræsentation af forældre fra alle enheder i fælles forældrebestyrelser
- Tydeliggørelse af forældrebestyrelsens ret til at blive inddraget i arbejdet med de pædagogiske læreplaner
- Bedre læring og sammenhæng til skolen, herunder:
- Sprogvurdering af 3-årige børn i dagtilbud
- Udvidelse af målgruppen for obligatorisk 30 timers dagtilbud
- Styrket sammenhæng mellem dagtilbud, fritidstilbud og skole
- Præcisering af skolens forpligtelse til at skabe sammenhængende overgange

- Styrket indhold i SFO'er, fritidshjem og USFO'er[1] i forhold til overgang til skole
- Forskningsindsats i dagtilbuds betydning for uddannelse og social mobilitet
- Iværksætte en vidensstrategi, hvilket betyder at den pædagogiske praksis kan baseres på aktuelt bedste viden og sætte en strategisk retning for vidensproduktion og formidlingen på området
- *Revision af pædagogiske læreplaner* (vores fremhævning): Revisionen skal sikre, at læreplanerne understøtter arbejdet med børns trivsel, læring og udvikling bedst muligt. Læreplanerne skal i højere grad bidrage til at skabe sammenhæng til skolen. Derfor skal der fokus på, om temaerne er de rigtige og på, at ressourcerne i tilknytning til arbejdet anvendes mest hensigtsmæssigt

Ud fra ovenstående undersøgelser og initiativer kan man sige, at pædagoger er 'belejret' af politiske-pædagogiske ambitioner og ønsker om udvikling af en målrettet pædagogik og med krav om både mål- og indholdsovervejelser.

Med andre ord er pædagoger på vej til at blive betragtet som egentlige didaktikere.

Lever pædagoger rundt om i landet så op til denne betragtning om deres opgave? Ser pædagoger sig selv som didaktikere? Hvordan ser de på læreplanens seks temaer som grundlag for didaktikken? Bliver de alle seks prioriteret lige højt? Disse spørgsmål kunne vi få en dybere forståelse af ved at spørge pædagogerne om deres syn på læreplanen og om hvordan og i hvilket omfang de aktivt arbejder med den.
En sådan undersøgelse har også stor relevans for den aktuelle politiske situation, hvor regeringen (den forrige) rejste spørgsmålet om de eksisterede læreplanstemaer er de rigtige.

Vi formulerede derfor dette overordnede forskningsspørgsmål:

Hvordan – og i hvilket omfang – inddrager pædagoger i danske daginstitutioner læreplanerne i faglige refleksioner og praksis?

[1] USFO er en udvidet SFO der rummer både børnehavebørn og skolebørn; USFO er underlagt Folkeskoleloven

Metode

Den empiriske undersøgelsesdel blev foretaget gennem et netbaseret digitalt udsendt spørgeskema**.** Der blev anvendt MaritzCX platformen, som er et elektronisk spørgeskema. MaritzCX platformen gør det muligt at udsende spørgeskemaer samt efterbehandle og analysere data. Spørgeskemaerne er i denne undersøgelse udstyret med en Authentication key, hvilket betyder, at det kan ses, hvem der har svaret hvad. Ydermere betyder det, at den samme person ikke kan besvare det samme spørgsmål flere gange på spørgeskamaet. Besvarelserne er behandlet med fortrolighed og respondenterne er anonymiserede.

Spørgeskemaet blev sendt ud til lederen i 750 danske daginstitutioner. For at opnå en høj svarprocent modtog alle potentielle institutioner inden da et postomdelt brev, hvori undersøgelsen blev annonceret. Ugen efter modtog lederen i den enkelte daginstitution en mail hvori der blev opfordret til, at lederen selv formidler spørgeskemaet til en (eller flere) af sine pædagogiske medarbejdere, som efter lederens vurdering har erfaring med pædagogisk planlægning. Svarene i spørgeskemaet udfyldes på baggrund af den pågældende pædagogiske medarbejders egne oplevelser og erfaringer og altså ikke på hele institutionens vegne.

Der blev anvendt et fuldt struktureret/lukket spørgeskema. Hermed menes, at formuleringen af alle spørgsmål er givet på forhånd, rækkefølgen af spørgsmålene er fastlagt og præmisserne for alle spørgsmål er præciseret (Andersen Hjort & Christoffersen Nygaard, 1982; Redder m.fl., 1970).

For at der kan generaliseres ud fra en sådan undersøgelse må der indgå et stort antal besvarelser for at opnå en statistisk repræsentativitet. For at opnå en statistisk signifikans på 95 % betyder det konkret, at samplet må udgøre mindst 384 besvarelser, hvis den samlede population udgør 1.000.000 (Krejscie & Morgang, 1970; Cohen, Manion & Morrison, 2000). Med en besvarelse fra 420 respondenter er der således skabt grundlag for at hævde, at resultatet kan generaliseres, da det samlede antal pædagoger i 2013 ifølge KL[2] udgjorde 44.245. Men selv om der er opnået generaliserbarhed, kan der kritisk kommenteres på spørgsmålet om udvælgelse af respondenter. Der er ikke i undersøgelsen anvendt en randomiseret (tilfældig) udvælgelse, da spørgeskemaet er sendt elektronisk til institutionens leder, der derefter har uddelt det til en eller flere pædagoger i institutionen. Der kan således i princippet være tale om, at de bedst uddannede og mest kompetente pædagoger har besvaret spørgeskemaet.

[2] http://www.kl.dk/Born-og-unge/Fakta-om-dagtilbud-id83256/

Alle besvarelser er behandlet fortroligt og anonymiseret.

En spørgeskemaundersøgelse til belysning af pædagogers syn på brug af pædagogiske læreplaner har sin berettigelse, da man herigennem kan nå et stort antal pædagoger og hurtigt indhente væsentlige informationer om danske pædagogers syn.

Men der er dog også problemer forbundet med metoden (Redder m.fl., 1970). Der er risiko for:

- at svarpersonen ikke svarer fyldestgørende
- at svarpersonen svarer ukorrekt
- at svarpersonen misforstår spørgsmålene
- at svarpersonen svarer ud fra sine holdninger frem for sine handlinger

Endvidere viser forskning om spørgeskemametoden at få ændringer i spørgsmålets formulering giver markant forskellig svarfordeling (Olsen, 1998). Derfor må der stilles store krav til konstruktion af spørgsmålene. Der må bl.a. stilles krav om (Redder, 1970; Cohen, Manion & Morrison, 2000; Andersen Hjort & Christoffersen Nygaard, 1982):

- Præcis brug af sproget samt endimensionale, entydige, præcise, forståelige ikke-provokerende og korte spørgsmål
- Klar og letlæst sætningskonstruktion
- Undgå spørgsmål der ikke er entydigt logiske i forhold til emnet

Spørgeskemaet blev konstrueres således, at der er en logik i spørgsmålsrækkefølgen. I litteratur angives ofte følgende strategi (Andersen Hjort & Christoffersen Nygaard, 1982; Redder m.fl., 1970):

- Skemaet indledes med et spørgsmål, som det forventes, den adspurgte kan besvare
- Rækkefølgen af spørgsmålene må ikke være ledende
- Går fra det generelle til det specielle
- Fra det lette til det vanskelige
- Fra det kendte til det mindre kendte
- Fra det tidligere til det nutidige
- Spørgsmål om samme emne bringes sammen for ikke at skabe forvirring og uoverskuelighed
- Ømtålige spørgsmål bringes til sidst

Spørgeskemaet blev udformet således, at der var tilstræbt den samme type svarkategorier, da et sådant skema minimerer fejlbesvarelser, omend det kan være vanskeligt at konstruere spørgsmål, der alle lader sig besvare ved anvendelse af samme type svarkategorier. Men i næsten alle spørgsmålene blev anvendt en Likert skala med 6 kategorier (meget enig, enig, hverken/eller, uenig, helt uenig samt ved ikke) (Cohen, Manion & Morrison, 2000; Andersen & Nygaard Christoffersen, 1982).

Ved udarbejdelsen af spørgeskemaet kan der opstå en del problemer med hensyn til at spørge til didaktiske og læreplansteoretiske temaer og problemstillinger. Men vores årelange didaktiske og læreplansteoriske studier samt de tidligere ovenfor refererede undersøgelser om brug af læreplaner i dagtilbud lå til grund for konstruktion af spørgeskemaet (Broström & Vejleskov, 2009; Broström & Erslev, 2000; Broström m.fl., 2001; Broström, 2004 a, b og c: Ellegaard & Stanek, Hvidtfeldt, 2004; Broström, 2004 a, b og c; Broström, 2005). Sagt med forskningsteoretiske vendinger operationaliserede vi de nominelle definitioner, hvilket betyder, at vores forståelse af didaktiske og læreplansteoretiske spørgsmål og problemstillinger blev omsat til håndterlige (operationelle) spørgsmål i spørgeskemaet.

Endelig har vi arbejdet grundigt med skemaets layout og opbygning, da dette både påvirker svarprocenten og besvarelsernes gyldighed (at der svares på det, der spørges om).

Hvem har svaret på spørgeskemaet

Undersøgelsen er som nævnt baseret på 420 besvarelser. Hovedparten af besvarelserne stammer fra institutioner, hvor bare en enkelt pædagog har svaret. Dog er der 16 institutioner, der har deltaget med fra 2-7 ansatte.

Hele børnegruppen 0-6 år er repræsenteret, hvilket ses i nedenstående tabel.

Svarprocent: 100% (N=420)

Svar	Antal	Procent
Børn fra 0-3 år	**61**	**14,5%**
Børn fra 3-6 år	**194**	**46,2%**
Børn fra hele aldersgruppen 0-6 år	**165**	**39,3%**
Svar i alt	**420**	**100%**

Alle kommuner i landet (bortset fra Ærø, Faaborg-Midtfyn, Fredericia, Furesø, Haderslev, Herlev, Holbæk, Kerteminde, Langeland, Rødovre og Solrød kommune) er repræsenteret i undersøgelsen.

Dette betyder, at der er en svarprocent på 45,2 % øst for Storebælt og en svarprocent på 54,8 % vest for Storebælt. 71,2 % af institutionerne ligger i byområde og de resterende i landdistrikt.

90,5 % af respondenterne er kvinder. 53,8 % af respondenterne er født mellem 1950-1964, 38,5 % er født mellem 1965-1977 og 7,9 % er født mellem 1978-1988 hvilket giver en gennemsnitsalder på 51 år.

Ud af de 420 besvarelser er 89,3 % af respondenterne uddannede pædagoger. 9,8 % har en anden pædagogisk uddannelse, fx sygeplejeske, lærer, designer, coach. Størstedelen af disse 'med anden uddannelse' har en diplomuddannelse i ledelse – og mange af disse har også en pædagoguddannelse.

13,9 % (58 personer) er uddannede efter læreplanens indførelse i 2004. Resten er jævnt fordelt i årene 1973-2003.

Spørgeskemaets opbygning

Spørgeskemaet indeholder 47 spørgsmål.

Den første del af spørgeskemaet indeholder faktuelle spørgsmål, hvor der spørges ind til, hvilken aldersgruppe der arbejdes med, hvor i landet institutionen ligger, køn, alder, uddannelse og årstal for uddannelse.

I den anden del af spørgeskemaet spørges der konkret ind til arbejdet med pædagogiske læreplaner.

Langt de fleste spørgsmål er lukkede med fastsatte svarkategorier. I holdningsspørgsmålene angående den ansattes egne erfaringer og oplevelser med brug af læreplaner benyttes som tidligere nævnt en Likert skala med svarmulighederne *meget enig, enig, hverken/eller, uenig, helt uenig, ved ikke.*

Spørgeskemaet afsluttes med 2 åbne spørgsmål, hvor respondenten får mulighed for at uddybe sine svar og komme med tanker omkring, hvordan der kan arbejdes med læreplaner i fremtiden.

Undersøgelsens resultater

Er medarbejderne inddraget i diskussioner og udarbejdelse?

94,3 % tilkendegiver, at de har været inddraget i diskussioner om de pæ-dagogiske læreplaner.
86,4 % har været inddraget i udarbejdelsen af læreplanen.

Der er, som det fremgår, tale om meget markante resultater, om end der naturligvis er forskelle på, *hvordan* man konkret har været aktiv.

Nedenstående tabel viser, hvordan læreplanen revideres eller opdateres og den afspejler, at størstedelen af de adspurgte på den ene eller anden måde bliver inddraget i diskussioner og/eller udarbejdelse af læreplanen. Bemærk, at respondenten har haft mulighed for at sætte flere kryds, hvilket giver en svarprocent på 152,1 med 639 svar.

Svarprocent: **100% (N=420)**

Svar	Antal	Procent
Det er noget lederen gør alene	14	3,3%
Lederen kommer med et oplæg, som diskuteres af personalet	121	28,8%
Det er noget, vi alle gør på et særligt møde en gang om året	151	36,0%
Det er noget, vi alle gør løbende, flere gange om året	132	31,4%
Revision er et tilbagevendende tema på personalemøderne	99	23,6%
Vi har en særlig procedure kendetegnet ved (skriv kort herom):[3]	122	29,0%
Svar i alt	639	152,1 %

78 % har sidst revideret læreplanen i år 2013 eller 2014. Da denne undersøgelse er foretaget i 2014, viser tallene altså, at man har revideret samme år eller senest året før.

[3] Informationer i stil med: Vi arbejder med fordybelsesværksteder; seks pædagoger har særligt ansvar; pædagogerne forbereder to og to et tema, som lægges frem på personalemøder.

Læreplanens rolle i det pædagogiske arbejde

I det følgende vil vi se nærmere på pædagogernes svar om den pædagogiske læreplans rolle i forhold til pædagogernes daglige arbejde, i samarbejdet med ledelse, kolleger og forældre, i forhold til dokumentation og evaluering samt i forhold til børn med særlige behov.

Når pædagogerne skal svare på, hvilken rolle de pædagogiske læreplaner spiller i deres daglige pædagogiske arbejde, er 68,5 % enten enige eller meget enige i, at læreplanen spiller en afgørende rolle for relationen til børnene og måden, de er sammen med børnene på. 21 % siger hverken/eller og cirka 10 % er enten uenige eller meget uenige. Når det kommer til aktiviteter og indhold i det pædagogiske arbejde, er 89 % af pædagogerne enige eller meget enige i, at læreplanen spiller en afgørende rolle for det, de er sammen med børnene om. Også meget markante procenttal!

Langt de fleste kommentarer i spørgeskemaets åbne spørgsmål angår de positive effekter ved arbejdet med læreplanerne, selv om der er lidt forskellige meninger om, *hvorfor* de pædagogiske læreplaner er en fordel, hvilket nok skal ses i sammenhæng med, at man bruger læreplanerne på forskellig vis. Nedenstående er et uddrag og en tematisering af nogle af kommentarerne fra det åbne spørgsmål.

Ens fagligt niveau

Et af de elementer der bliver fremhævet blandt respondenterne, er, at læreplanerne er med til at sikre et ens fagligt niveau både i de enkelte institutioner men også i Danmark generelt (165 besvarelser – 40%).

- 'Læreplanerne er klart en fordel i forhold til at sikre et mere ens fagligt niveau blandt pædagoger/institutioner i Danmark.'
- 'Det er et godt værktøj for de kollegaer der ikke er uddannet og kan genkende det arbejde vi laver og forstå meningen med det og derigennem også selv tænke på temaerne i løbet af hverdagen.'
- 'En forståelse af, hvad mit egentlige arbejde går ud på. Som medhjælper og nyuddannet pædagog var jeg meget i tvivl om, hvad arbejdet bestod af i en børnehave, ud over de praktiske gøremål. Det må jeg sige, at de pæd. læreplaner har været med til og sætte fokus på, på en positiv måde.'
- 'Med et organiseret fokus på læreplanspunkterne har personalet fået en bedre mulighed for at udvikle eget arbejde, hvilket har været og er til gavn for såvel arbejdet med børnene, som arbejdet personalet imellem.'

Det pædagogiske arbejde opleves mere konkret

Gennem arbejdet med de pædagogiske læreplaner nævner nogle også (32 besvarelser – 8%), at det har været med til at gøre det pædagogiske arbejde mere konkret, og samtidig øget bevidstheden om det pædagogiske arbejde:

- 'Arbejdet med og ud fra læreplanspunkterne har været et arbejde, der har været med til at skabe en øget bevidsthed om husets pædagogiske arbejde.'
- 'Pædagogiske praksis er blevet udfordret og konkretiseret, forstået på den måde, at personalet har været nødt til at reflektere og italesætte deres arbejde med og omkring børnene.'
- 'Det har skabt en øget bevidsthed i arbejdet og det er i højere grad muligt at måle på indsatsen.'

Fælles refleksion, mål, fællesskab

Som det også fremgår ovenfor, er læreplanerne med til at skabe fælles refleksion og samarbejde 111 besvarelser – 28%):

- 'Et fælles refleksions værktøj', som pædagogerne mener at have god gavn af.
- Flere beskriver, hvordan de gennem denne type refleksion opnår fælles mål, retning og struktur. 'Udarbejdelse og evaluering af læreplaner giver anledning til inddragelse af alle medarbejdere for sammen at finde fælles mål og værdier i det pædagogiske arbejde. Det styrker ansvarligheden og fællesskabsfølelsen.'
- 'Læreplanen giver en struktur, der sikrer retning.'
- 'Det har bestemt været en fordel, da vi har implementeret ugentlig aktivitetsplaner, derigennem fastholdes alle medarbejdere i fokuspunkterne kontinuerligt.'
- 'Vores arbejde bliver meget mere målrettet, hvilket er med til at skabe den udvikling vi gerne vil se.'
- 'Udadtil har det ligeledes givet os mulighed for at sælge varen - at der bag vores pædagogiske praksis ligger teoretiske overvejelser og klare mål'.
- 'At medarbejdergruppen, inkl. de forskellige subkulturer i organisationen, nærmer sig hinanden. Vi sætter et fælles overordnet mål også selvom vi befinder os i et multivers.'
- 'At arbejde med læreplan har betydet en større forståelse og mulighed for bredere samarbejde i hele institutionen, den har givet inspiration til at arbejde dybere, med læreplanspunkterne, på kryds af stuer/alder og børnegrupper.'

Problemstillinger er blevet mere håndterbare (5 besvarelser – 2%)

- Læreplanerne beskrives desuden som et værktøj, hvor flere pædagoger 'har fået øjnene op for nogle problemstillinger', og som gennem arbejdet med læreplanerne er blevet håndterbare.
- 'Jeg har oplevet at svære udfordringer i en børnegruppe er blevet mulige at håndtere - og givet grundlag for en bedre og mere positiv udvikling i en børnegruppe. At jeg som pædagog ved hjælp af læreplanen har kunnet få øje på og mere præcist har kunnet finde ud af, hvad udfordringen er.'

Barnets læring og relationer

Det nævnes også af en del (49 besvarelser – 12%), hvordan der er mere fokus på børnenes læring og det hele barn.

- 'Arbejdet har løftet den pædagogiske kvalitet - der er sat fokus på barnets læring.'
- 'I arbejdet med læreplanerne kan man sikre sig at man kommer rundt om hele barnet og samtidig få fokus på hvor mange af remserne man kommer rundt om i hverdagen, blive bevidst omkring det og derudfra arbejde målrettet.'

Det gør sig ligeledes gældende i forhold til relationer og sociale sammenhænge:

- 'At læreplansarbejdet har medført fokus/bevidsthed på relationer og vigtigheden af alle børn er en del af sociale sammenhænge - og det samme gælder medarbejdergruppen.'
- Flere nævner desuden, at arbejdet med læring i de pædagogiske læreplaner 'har givet inspiration til aktiviteter' og ny forståelse af leg.
- 'Vi vælger oftest en af læringspindene som fokusområde for det kommende års arbejde og planlægning af aktiviteter mm.'
- 'Fokus på læring i læreplanernes kontekst har nuanceret forståelsen af legens betydning.'
- Ligeledes fremhæves forældreengagementet: 'Forældreinddragelsen har også væsentlig betydning i forhold til forældrenes engagement i og bevidsthed om børnehavens kultur.'

Ud fra ovenstående resultater kan det udledes, at læreplanen kan være med til at styrke arbejdet med de didaktiske aspekter i det pædagogiske ar-bejde.

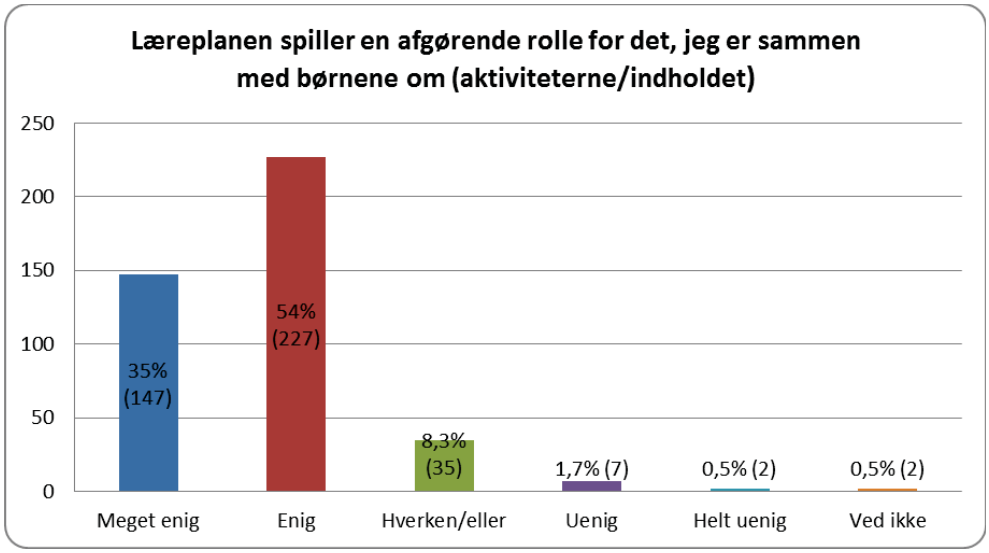

Tallene i parentesen angiver antal

Langt de fleste af pædagogerne er også enige i, at de har den pædagogiske læreplan med i tankerne, når de planlægger både dagens, ugens og årets indhold. For *årets forløb* er 95 % af pædagogerne enige, mens det for *ugens forløb* er 82 %, der er enige eller meget enige og 4 % er uenige mens 12 % siger hverken/eller. I *dagens planlægning* er det færre, der har læreplanen med, nemlig 57 %, mens 26,2 % siger hverken/eller og 16 % er enten uenige eller meget uenige.

Ressourcer til arbejdet med læreplanerne

Fordelingen af svarene er lidt anderledes, når der spørges til, hvor *ressourcekrævende* eller *tidskrævende* arbejdet med de pædagogiske læreplaner er. Arbejdet med læreplanen (blandt andet at definere mål, lave projekter, dokumentere og evaluere) er en særdeles ressourcekrævende måde at arbejde på synes 44,5 % (enige eller meget enige) mens 33,8 % er enten uenige eller meget uenige. 21,7 % placerer sig med hverken/eller. Se figuren herunder.

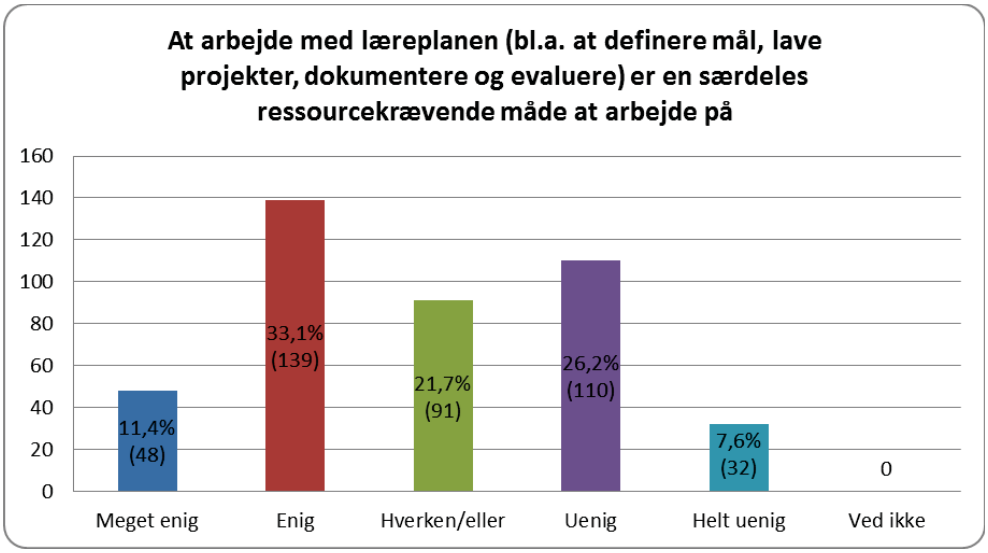

35,3 % er enten enige eller meget enige i, at den tid de bruger på at arbejde med- og efter læreplanen er tid, der går direkte fra børnene, mens 38,8 % er enten uenige eller meget uenige i den påstand. 25,7 % svarer hverken/eller.

At arbejdet med læreplanerne er tidskrævende er en udtalelse fra nogle, når respondenterne i slutningen af spørgeskemaet bliver opfordret til at skrive om deres arbejde med læreplanerne (28 besvarelser – 10%). Det er lidt forskelligt, hvilken *holdning* der følger med. Nogen skriver, at det er tidskrævende, men samtidig *nødvendigt* for den pædagogiske kvalitet, så selvom noget tid måske går fra børnene, så er det *godt givet ud* i det lange løb:

- 'Arbejdet med de pædagogiske læreplaner er tidskrævende, men også nødvendigt for at højne kvaliteten af det store arbejde, som foregår i vores institutioner.'
- 'Selvom tiden til planlægningen går direkte fra børnene, synes jeg på sigt det er godt givet ud.'
- 'Selv om jeg tidligere i spørgeskemaet svarede, at arbejdet med læreplan tager tid fra arbejdet med børnene, ser jeg ikke det som en dårlig ting. Jeg mener især det er en god ting når arbejdet med / tænkningen omkring / formuleringen i læreplanerne kan ses i det daglige arbejde.'

På den anden side nævnes det tidskrævende aspekt i mere negative vendinger, hvor læreplansarbejdet står i direkte modsætning til det nære arbejde med børnene. Det ses i udtalelser som disse:

- 'Det har til tider været svært at løfte opgaven i en tid med nedskæringer, hvor tiden hele tiden skal fordeles og bruges på nye og hele tiden mere innovative måder. Den nødvendige forberedelsestid er ikke altid en selvfølge. Sygdom, uddannelse, ferie, afspadsering og andre ting kan gøre at man fysisk skal være ved børnene i stedet for at formidle, klargøre og viderebringe dokumentation samt hele evalueringsdelen.'
- 'Det er tidskrævende, set i forhold til de ressourcer vi har. Vi kommer de fleste gange til at få lavet en light model, da vi bliver indhentet af virkeligheden. Vi vil gerne bruge mere tid på refleksioner og udarbejdelse af detailplanerne.'
- 'Det har været et løft i vores dagligdag i arbejdet med børn, men det har været meget tidskrævende, tid der går fra børnene. Vi prioriterer at være sammen med børnene frem for at gå fra til planlægning - p.gr.a. normering af personaletimer.'
- 'Det, der klart mangler, er tid afsat til personalet til det skriftlige arbejde. Kvaliteten af samværet højnes på baggrund af læreplanerne, men den enkelte pædagog er alt for lidt ved børnene. Normeringerne er blevet udhulet!'

Samarbejdet med forældre, kolleger og nærmeste leder

Langt de fleste af pædagogerne i undersøgelsen er enige eller meget enige i, at læreplanen spiller en afgørende rolle i forhold til deres samarbejde med forældre, kolleger eller nærmeste leder.

Arbejdet med læreplaner har for pædagogen dels en funktion i forhold til planlægning og gennemførelse af dens intentioner i den pædagogiske praksis - dels en funktion i forhold til *samarbejdet med forældrene*. Læreplanerne og deres udførelse i praksis bliver så at sige en vigtig del af informationen til forældrene om, hvad man arbejder med i dagtilbuddet og hvilken betydning dette har for børnegruppen og for det enkelte barn.

I Dagtilbudsloven understreges det, at forældrene (via Forældrebestyrelsen) skal være aktive i og godkende læreplanerne. Derfor var det relevant i undersøgelsen at spørge pædagogerne, *om* læreplanerne faktisk spiller en aktiv rolle i deres samarbejde med forældrene. I forhold til forældre er 60,8 % enige eller meget enige, mens kun 10,7 % er uenige eller meget uenige og 27,9 % erklærer hverken/eller.

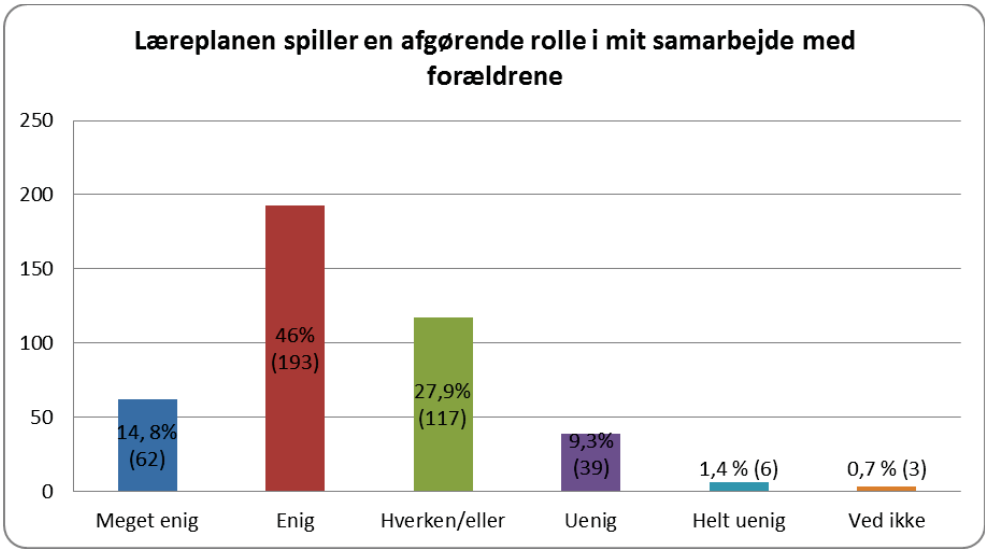

Fordelingen er næsten den samme i forhold til samarbejdet med nærmeste leder, hvor 63,6 % er enten enige eller meget enige, 9,7 % er uenige eller meget uenige og 25,5 % er hverken/eller. Enigheden er størst, når det drejer sig om læreplanens afgørende rolle i forhold til samarbejdet med kolleger. Her er 77 % enten enige eller meget enige, mens 6,4 % er uenige eller meget uenige og 16,2 % er hverken/eller. Spredningen er noget anderledes, når der skal svares på, om pædagogerne i deres praksis oplever, at *læreplanen primært er et dokument for eksterne partnere* (forældre, bestyrelse, forvaltning, osv.). Her er 27,2 % enige eller meget enige, mens 58,1 % erklærer sig uenige eller meget uenige i, at læreplanen primært er et dokument for eksterne partnere.

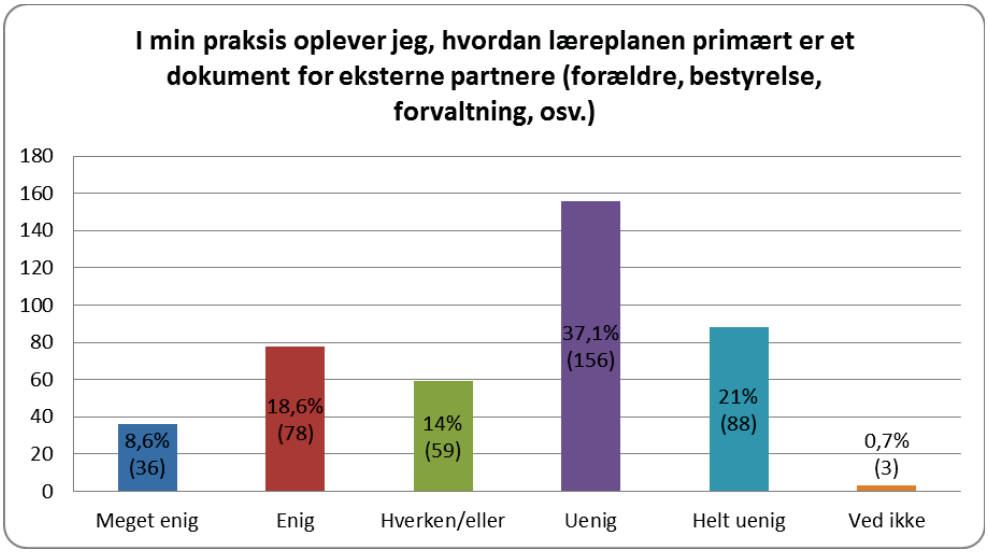

For nogle er læreplanen et nødvendigt onde, der hovedsagligt er til for udefrakommende, og hvor dokumentationen opfattes mere som en form for kontrol (47 besvarelser – 11%):

- 'For mig personligt har det ikke været et løft. I den institution jeg er i har vi fundet en måde at arbejde med læreplanerne uden at de er "bestemmende" for indhold. Jeg ser læreplaner som en kontrol. Når det er sagt, synes jeg at det er af meget større betydning at pædagoger kan planlægge, udføre og evaluere deres egen praksis, ud fra de behov som den aktuelle børnegruppe har.'
- 'Her har vi altid arbejdet ud fra den strukturerede model og med uge-/månedsplaner og dokumentation til forældre. Det største minus ved indførelse af landsdækkende læreplaner er, at der nu er en masse ikke fagfolk, der kræver indflydelse og kræver dokumentation (i kommunerne). Den tid der bruges på dette, forringer kvaliteten af det pædagogiske arbejde, da den tages direkte fra kontakttiden.'
- 'Jeg har altid arbejdet ud fra det enkelte barns behov og udvikling, læreplaner er et dokument til andre, så de kan se hvordan vi arbejder, men den ændrer ikke praksis.'

For andre er dokumentationen en naturlig del af det pædagogiske arbejde, som er med til at højne niveauet:

- 'Jeg mener vi taler om et paradigmeskift, hvor fokus flyttes mål/middel til system/omverden. En udvikling over lang tid, en proces der er sat i gang og kræver refleksion og analyse. Efter 10 år med læreplaner er vi stolte af vores pædagogik og kan dokumentere på et højt fagligt niveau.' Og: 'Jeg har […] været med til at præge formuleringerne i de læreplaner i de institutioner jeg har arbejdet. Især har jeg arbejdet intensiv med dokumentation, både på det fælles niveau i institutionen og på det konkrete niveau i samarbejdet med forældrene. Og det er her at tænkningen omkring læreplaner kommer tydeligst igennem.'

Læreplanens rolle for dokumentation og evaluering

Langt de fleste af pædagogerne er enige i, at læreplanen spiller en vigtig rolle både i forhold til dokumentation og evaluering. I begge tilfælde er over 85 % enige eller meget enige, mens kun 3 % er uenige og 10 % siger hverken/eller.

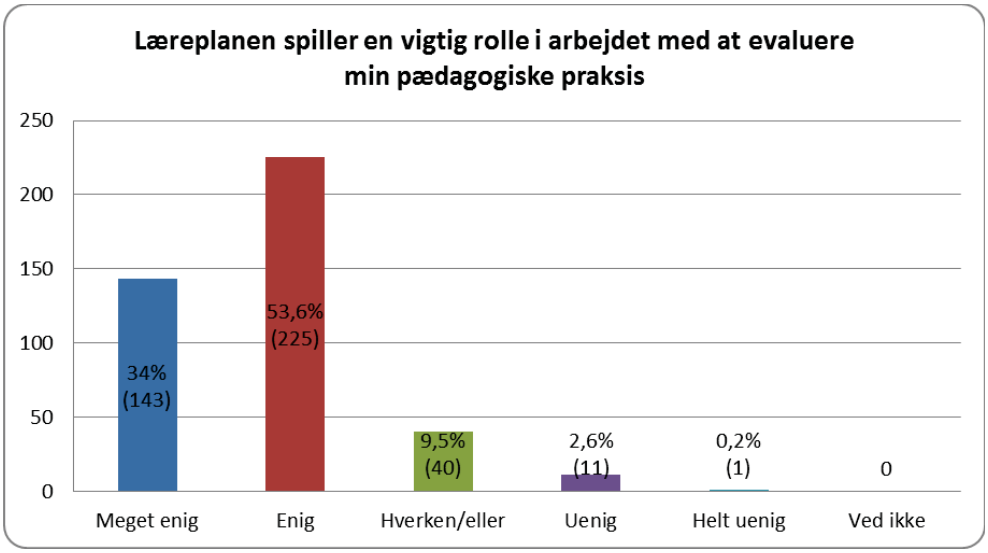

Evaluering er også med i besvarelserne (20 besvarelser – 5%). De fleste beskriver evaluering gennem læreplanen som en stor og vigtig del af deres arbejde:

- 'Jeg er blevet skarpere til evaluering og inddragelse af børn i evalueringen.'
- 'I min institution arbejder vi med ét tema i 3 måneder ad gangen. Vi nedskriver konkrete og præcise mål og tegn på læring. Vi arbejder koncentreret og ser hele tiden efter tegn, så vi kan ændre praksis, for at gøre det der virker. Vi ser dagligt

tegn - fordi vi gentager og gør det, vi ved, der virker. Når vi evaluerer et tema har vi meget fokus på hvad vi tager med os til næste gang, og hvad vi ikke tager med. Når vi arbejder på denne måde, ved alle hvad der skal ske. Jeg oplever kollegaer der er fulde af gejst og vilje, og det skaber udvikling.'

Men enkelte beskriver også, at netop evaluering er noget af det i læreplansarbejdet, som halter.

Børn med særlige behov

En vigtig intention ved at indføre pædagogiske læreplaner var at give børn med særlige behov speciel opmærksomhed. Langt de fleste af pædagogerne er da også enige eller meget enige i, at det har virket efter hensigten; 47,6 % erklærer sig enige eller meget enige i, at læreplanen har styrket deres opmærksomhed markant i arbejdet med børn med særlige behov. Men dog siger hele 37,1 % hverken/eller og 14,2 % er enten uenige eller meget uenige.

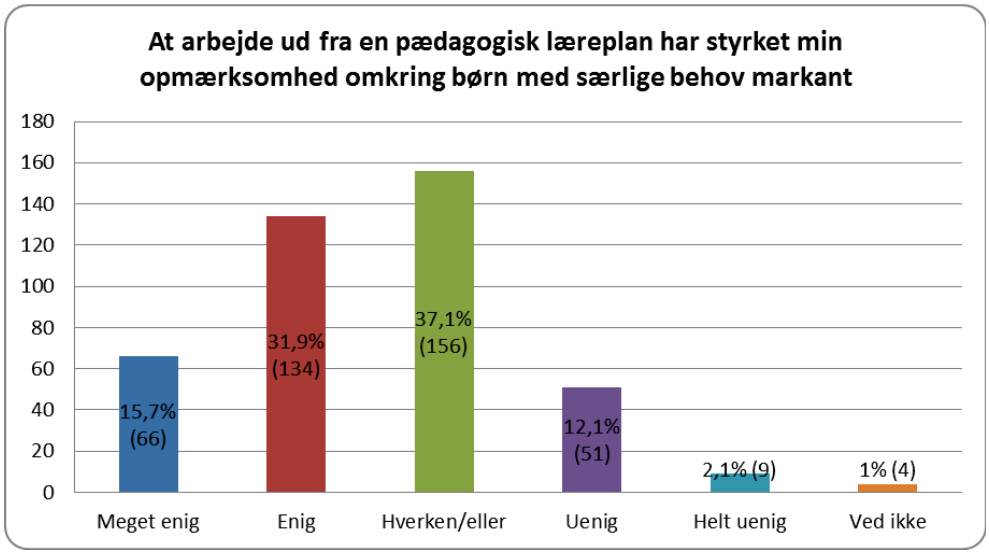

Samtidig er det påfaldende, at hele 48,6 % er enige eller meget enige i, at deres pædagogiske læreplan *ikke* i sig selv har ændret deres indsats overfor børn med særlige behov. Kun 21,9 % er uenige eller meget uenige i den påstand, mens 27,1 % svarer hverken/eller.

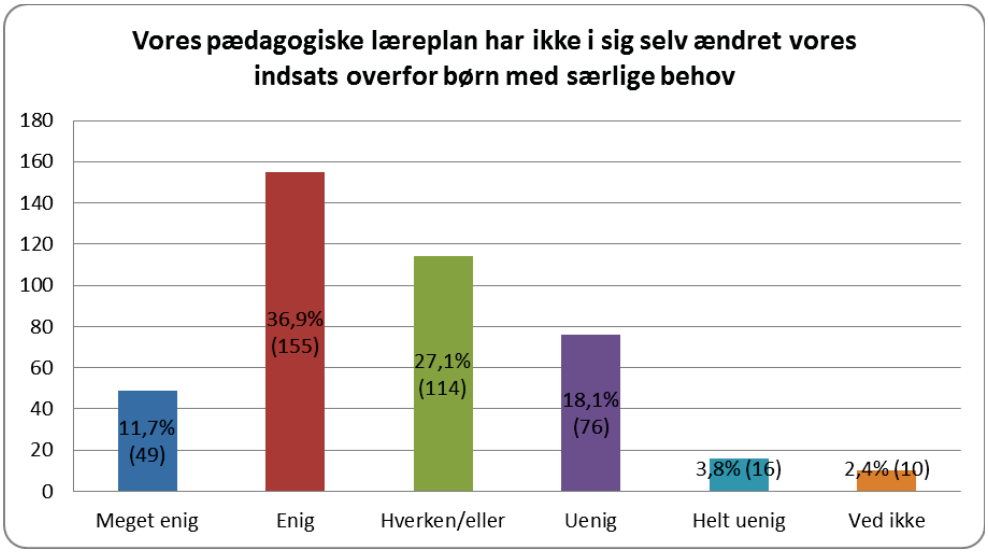

Der er påfaldende få, der i spørgeskemaets sidste åbne spørgsmål, nævner børn med særlige behov. Men enkelte fremhæver det pædagogiske læreplansarbejde, som noget der fremmer inklusion:

- 'Jeg ser ligeledes en fordel i forbindelse med at tænke særlige behov, det kræver dygtige pædagoger at inkludere, men uden læreplaner ville dette ikke være muligt.'

Læreplanens seks temaer og aktiviteter i 2013

De pædagogiske læreplaner indeholder som minimum seks temaer. Her ser vi på pædagogernes oplevelse af arbejdet med disse, samt på hvilke dokumentations-aktiviteter pædagogerne har været involveret i i arbejdet med den pædagogiske læreplan. Vi har bedt pædagogerne vurdere udbyttet af hvert af de seks temaer i forhold til deres eget pædagogiske arbejde. De seks temaer er:

- Barnets alsidige personlige udvikling
- Social kompetence
- Sprog
- Naturen og naturfænomener
- Kulturelle udtryksformer og værdier

- Krop og bevægelse

Generelt er der markant enighed blandt de adspurgte pædagoger om, at det har givet dem meget udbytte at arbejde med alle seks temaer: 80-90 % er enige eller meget enige. Kun cirka 1 % erklærer sig uenig eller meget uenig i forhold til alle seks temaer. Færrest erklærer sig enige i forhold til udbyttet af arbejdet med 'kulturelle udtryksformer', hvor 16 % svarer hverken/eller. Og 14,5 % svarer hverken/eller, når det drejer sig om 'naturen og naturfænomener'.

Når de skal svare på, hvilke dokumentations-aktiviteter de har deltaget i i 2013 har 92,9 % taget billeder af situationer med børnene og gjort disse tilgængelige for forældrene via planche, iPad eller lignende. 83,4 % har skriftligt evalueret et eller flere børns læring og udvikling, mens det at teste synes mindre populært, hvor kun 56,3 % har foretaget en standardiseret test på et eller flere børn. 93,6 % har drøftet dokumentationsmateriale (billeder, observationer osv.) med en eller flere kolleger, hvoraf 81,3 % mener, at disse drøftelser har givet anledning og inspiration til at planlægge kommende aktiviteter.

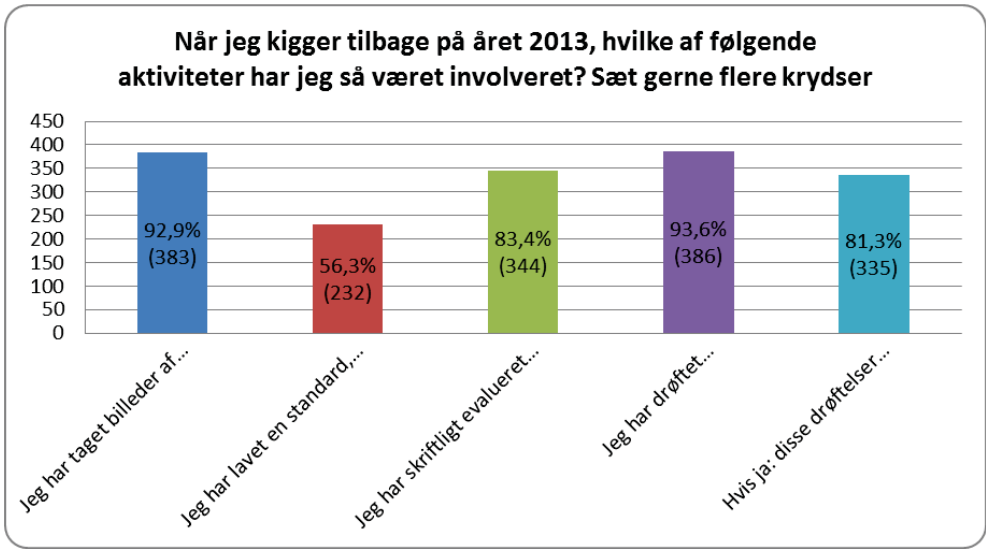

Som nævnt tidligere i denne rapport afsluttes spørgeskemaet med 2 åbne spørgsmål, hvor der spørges ind til hvordan arbejdet med læreplanerne har været og hvordan arbejdet kan se ud i fremtiden.

Helt overordnet kommer langt de fleste med positive tilkendegivelser af arbejdet med de pædagogiske læreplaner. De fleste skriver:

- at det har givet 'den pædagogiske kvalitet et fagligt løft'
- at det er en 'absolut fordel'
- at 'det giver fælles fokus'
- at det 'har øget fokus på kerneopgaven'.

Samtidigt er der nogle der svarer det modsatte, altså at fokus kommer længere væk fra 'kerneopgaven'.

Men der er også flere, der tilkendegiver:

- at arbejdet med de pædagogiske læreplaner er tids- og ressourcekrævende
- … ligesom nogen beskriver en svær start
- at der er for meget dokumentation, og at det føles som en form for kontrol
- at det er noget, de i virkeligheden altid har gjort, bare lidt på en anden måde – som 'nye etiketter på gamle flasker'
- andre igen mener endda, at de pædagogiske læreplaner er en ulempe, 'fordi de låser pædagogerne i deres pædagogiske arbejde'.

Det sidste åbne spørgsmål spørger ind til, hvordan respondenten kunne tænke sig at arbejde med de pædagogiske læreplaner i fremtiden. Der er i alt 371 besvarelser på dette. Disse besvarelser er delt ind i temaer, hvor nogle af besvarelserne kan kategoriseres under flere temaer på en gang.

55 (15 %) svarer, at de *ønsker at fortsætte på den måde, de gør nu*. Disse besvarelser afspejler, at læreplanerne i disse institutioner er godt integreret, og at der arbejdes på en måde, hvor det ikke er for ressourcekrævende. Fælles for disse besvarelser er også en følelse af medinddragethed, at det der arbejdes med i læreplanen passer ind i deres institution og at de ser det som et fælles pædagogisk værktøj.

Nedenstående citat opsummerer dette:

- 'I vores institution har læreplanerne efterhånden fundet et leje og en form der fungerer godt og ikke er så ressourcekrævende men stadig dækkende. I vores dagligdag har vi fokus på de seks områder, men har også valgt 4 fokuspunkter som i årets løb får særlig opmærksomhed. Fx sprog, digitalisering, science og lign. Vi 'gamle' pædagoger har måttet gennemgå en faglig udvikling i forhold til skriftlighed i det daglige arbejde. De nye pædagoger har en noget større rutine i skriftlighed via deres uddannelse. Det kan kun være en fordel.'

Netop følelsen af *at være medinddraget og have ejerskab* er et andet tema, der tegner sig i disse besvarelser (30 besvarelser – 8%), hos de, der *ikke* svarer, at de ønsker at arbejde på samme vis som nu.

- At vi som pædagoger blev inddraget i hvad vi gerne ville arbejde med og have fokus på det ville uden tvivl give os meget mere ejerskab og større engagement.
- Læreplanerne skal jævnligt tages op. Vigtigt at læreplansarbejdet tænkes ind i de processer der hele tiden sker. At alle får en fælles forståelse af målet … At alle får ejerskab for læreplansarbejdet.

Som det fremgår af de lukkede spørgsmål, har mange af respondenterne en oplevelse af, at arbejdet med læreplanerne er *tidskrævende*. Denne oplevelse træder også frem i dette sidste åbne spørgsmål. Ud af de 371 besvarelser nævner 30 (8%) respondenter, at arbejdet med læreplanerne er tidskrævende.

- For at arbejde godt med læreplaner har vi brug for tid til at arbejde i normeringen, så vi kan planlægge, dokumentere og evaluere meningsfuldt.
- Jeg kunne godt tænke mig mere tid, hvor jeg ved, at det ikke betyder, at en voksen står alene med børn for at jeg kan reflektere og planlægge.
- Et godt redskab men også en tidsrøver med det skriftlige arbejde.

Nogle foreslår, at der kan udarbejdes *en digital løsning* (11 besvarelser – 2%). Herved fjernes noget af det tidskrævende element.

- At vi er udstyret med den fornødne teknik og har mulighed for at kunne dokumentere ude i felten, dvs. at kunne være online i felten. Så dokumentationen er på plads, når vi er tilbage i huset og har mange praktiske opgaver at se til.
- Vi arbejder på at læreplanerne bliver lavet elektronisk, så det er en løbende og naturlig proces i dagligdagen at bruge læreplanerne som et arbejdsredskab - i forhold til at beskrive aktiviteter, metoder, dokumentation, evaluering, refleksioner…
- En digital løsning, der gør det nemt og overskueligt at se resultaterne af vores arbejde, men som samtidigt kan bruges som dokumentation, både ifht. forældre, det politiske niveau og forvaltning. Et dynamisk værktøj, der gør det muligt at se om en indsats virker eller skal justeres, så læreplanen bliver andet end et dokument.

Desuden tegner der sig et billede af, at enkelte pædagoger (8 besvarelser – 2%) ønsker vidensdeling omkring brugen af læreplanen.

- Lære af de andre institutioner i netværket og blive inspireret af deres læreplaner.
- Mere samarbejde på tværs af institutioner ved at hjælpe med udførsel og ideer til hinanden. Låne remedier og skemaer til gode ideer.

Opsummering af analysens resultater

Samlet set peger analysen på følgende tendenser i pædagogers arbejde med læreplaner:

1) Pædagoger bruger læreplanen som redskab i planlægningen af den pædagogiske praksis. Når det kommer til overordnet planlægning af indhold og aktiviteter over en længere periode (typisk årets gang i institutionen), spiller læreplanen en vigtig rolle som grundlag for personalets fælles refleksioner. Når det kommer til den konkrete planlægning af indholdet fra dag til dag, spiller læreplanen en mindre rolle. Læreplanen får således karakter af at være et fælles fundament for institutionens pædagogiske praksis. Dette fundament må dog antages at være en aktiv del af pædagogens daglige refleksioner, idet langt de fleste respondenter peger på, at læreplanen spiller en afgørende rolle i det daglige samvær med børnene.
2) Pædagoger og ledere er fælles om at udarbejde og justere læreplanen. Undersøgelsen peger meget entydigt på, at arbejdet med løbende at tilpasse og reflektere over læreplanen er et fælles anliggende, hvor lederen måske nok kommer med et oplæg og er tovholder, men pædagogerne ude på stuerne føler, at de aktivt deltager i, og således har mulighed for at præge, diskussionerne om læreplanerne, herunder hvilke mål der arbejdes efter, hvilke metoder der anvendes, hvilke arbejdsprincipper og værdier der gælder, osv. Undersøgelsen viser også, at læreplanerne løbende bliver revideret – de er altså ikke blot 'døde' dokumenter i lederens skuffe.
3) Læreplaner er en vigtig del af pædagogernes dokumentation og evaluering af praksis. Her er det vigtigt at bemærke, at de fleste respondenter opfatter læreplanen som deres redskab for dokumentation og udvikling af egen praksis. Et flertal er således uenige i, at læreplanen primært er et dokument, der skal tilfredsstille eksterne partnere (såsom forvaltning, bestyrelse osv.) – man må derfor formode at pædagogerne selv anvender læreplanerne i dokumentationsarbejdet, og selv oplever et direkte udbytte heraf, mht. udvikling og justering af praksis.
4) Læreplansarbejdet opleves som ressourcekrævende. Der går tid med at tænke over, skrive, diskutere og evaluere med læreplanerne. Selvom denne tid ofte opleves som udbytterig, går den fra andre opgaver, og i særdeleshed tiden til samvær med børnene.
5) Læreplanerne er primært et almenpædagogisk redskab. Selvom respondenterne også peger på, at læreplanerne er en støtte i arbejdet med børn med særlige behov, må den overordnede konklusion være, at læreplanerne primært bruges som

et almenpædagogisk redskab. Almenpædagogiske refleksioner kan naturligvis komme alle børn, uanset særlige behov eller ej, til gode.

I det følgende vil ovenstående resultater fra analysen bliver diskuteret med et udvalgt perspektiv; *dynamisk didaktik*.

Diskussion

Som ramme om diskussionen bruges en model over *dynamisk didaktik*, som er udviklet med inspiration fra didaktikdelen af aktionsforskningsprojektet Barnet i Centrum (Jensen, 2015) og Stigs Broströms situationsdidaktik (Broström, Herring & Nellemann, 2011), og har til formål at indkredse de primære, overordnede aspekter af det didaktiske arbejde i dagtilbud. Modellen er udviklet på baggrund af 0-3-års datamateriale, men den kan anvendes på hele dagtilbudsområdet.

Ifølge den danske ordbog er 'dynamik' knyttet sammen med begreber som handlekraft, forandring og udvikling. I ordbogen står der også, at dynamik kommer til udtryk i samspillet mellem elementerne i en sammensat størrelse, f.eks. en gruppe mennesker. I denne sammenhæng bruges dynamik-begrebet til at beskrive en didaktisk tilgang båret af pædagogens vilje til målrettet refleksion, forandring og udvikling, kombineret med en følsomhed overfor det situationsbestemte samspil i hverdagen.

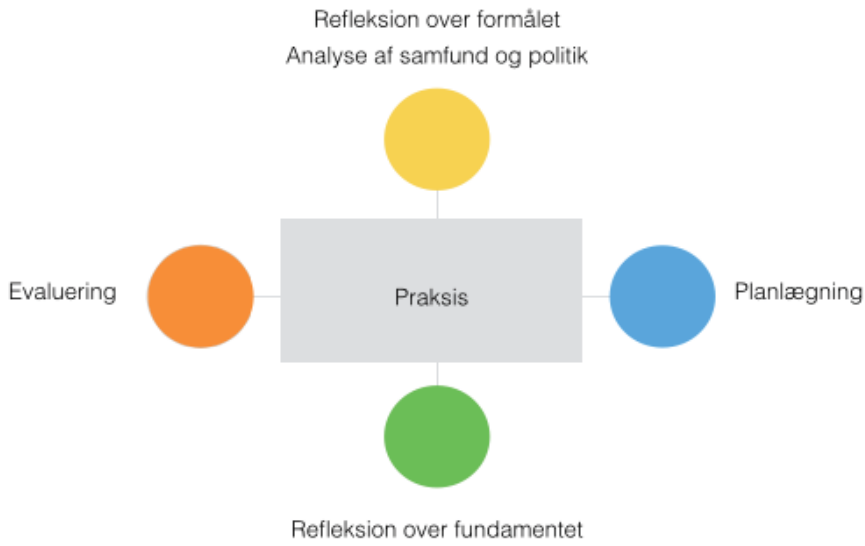

Refleksion over formålet med-, og fundamentet under-, praksis

Didaktikeren løfter sig over hverdagens praksis for at reflektere over formålet med pædagogikken: Hvor skal vi hen? Der formuleres visioner om det fremtidige samfund, og de fremtidige mennesker heri. Her tages dannelsesbegrebet i brug. Didaktikeren må analysere aktuelle samfundsmæssige tendenser og problemstillinger som grundlag for det pædagogiske arbejde.

Derudover må didaktikeren løbende reflektere over, og om nødvendigt videreudvikle, de pædagogiske modeller, principper og værdier, der er grundlaget for (fundamentet under) praksis. Værdier bruger vi til at navigere i hverdagen, og til at formulere, hvad der er pædagogisk ønskværdigt (grundlaget for formål og mål). Et formål om demokrati kalder på et demokratisk fundament for hverdagens praksis. Formålet peger fremad, opad og udad; fundamentet peger indad, og ned under praksis.
Hvis man ser undersøgelsens resultater i dette lys, er det glædeligt at pædagogerne faktisk oplever at have mulighed for at deltage i de løbende diskussioner og refleksioner over arbejdsgrundlag og principper, som fører til løbende revision af læreplanen. Flere af pædagogerne i undersøgelsen peger på, at læreplanerne giver dem et fælles, fagligt sprog og et godt udgangspunkt for at kommunikere fagligt og reflekteret med hinanden, forældre, forvaltning osv.

Planlægning

Selvom der nok er flere af læreplanstemaerne på spil i hverdagens situationer, så arbejder didaktikeren ikke med det hele - hele tiden. Planlægning handler om at formulere mål for børnenes og læringsmiljøernes udvikling, prioritere og udvælge indhold og i det hele taget skabe en rød tråd. Planlægning handler om at binde formål og fundament sammen med hverdagen, de enkelte børn og læringsmiljøet, hvorfor man i planlægningsfasen altid må inddrage det, Broström betegner en *situationsanalyse*; her medtænkes børnenes aktuelle situation, udviklingsniveau, familiære forhold, relationer, interesser, m.m.

Undersøgelsen peger på, at læreplanen nok spiller en væsentlig rolle for den overordnede planlægning men kun en mindre rolle for den daglige. Her kan identificeres et udviklingspotentiale for læreplansarbejdet i danske dagtilbud: Hvordan styrkes forbindelsen mellem den overordnede planlægning (f.eks. fordeling af de seks læreplanstemaer i et årshjul), og den konkrete planlægning af pædagogisk tilrettelagte aktiviteter? Hvis ikke læreplanen kan bruges til at forbinde den overordnede med den konkrete planlægning, så risikerer de overordnede refleksioner over fundament og formål at blive løsrevet fra den konkrete praksis, hvilket kan svække de systematiske

overvejelser over, og dermed kvaliteten af, mål og indhold. Dog skal det huskes, at respondenterne i langt overvejende grad oplevede, at læreplanen spillede ind på det konkrete indhold i hverdagen – hvordan dette sker, uden en stærk daglig, læreplansorienteret planlægning, er et spørgsmål til videre undersøgelse.

Praksis

Praksis handler om den faktiske gennemførelse af pædagogikken. Det er vigtigt at have en plan (og pædagogisk tilrettelagte aktiviteter), men endnu vigtigere at møde barnet/børnene der, hvor de er, og evt. justere, udvide (eller om nødvendigt kassere) det, man havde planlagt på forhånd. Didaktikerens *situationsbevidsthed* - evnen til meningsfuldt at forbinde situationen med læreplanen - er et væsentligt element i praksis.

Måske netop begrebet situationsbevidsthed kan bruges til at nærme sig en forståelse af, hvordan læreplanen, på samme tid, kan spille både en direkte og en indirekte rolle for respondenterne. Som det bliver diskuteret mere indgående i Broström, Hansen, Jensen & Svinth (2015) er situationsbevidsthed evnen til at forholde sig nærværende og reflekterende til barnet i den pædagogiske kontekst. Den pædagogiske kontekst er netop kendetegnet ved at være et rum reguleret af didaktiske elementer som f.eks. læreplan, dannelsesideal osv. Situationsbevidsthed handler derfor om at tage udgangspunkt i barnet, i situationen, og at bygge bro mellem situationen og læreplanen. Som situationsbevidst didaktiker må du ideelt set lade læreplanen guide og inspirere dine reaktioner på barnets 'begyndelser' (Biesta, 2011). Men der må netop være tale om reaktioner på barnets begyndelser – ikke automatisk, forudprogrammeret adfærd.

Det er vigtigt at bemærke, at idealet om situationsbevidsthed faktisk forudsætter, at der foreligger en ganske konkret plan, med konkrete mål. Men at planen udformes, og ikke mindst virkeliggøres, som reaktion på børnenes initiativer og begyndelser. Denne bestemmelse indeholder en indre spænding! Ikke desto mindre er situationsbevidsthed det, som skal til for at skabe dynamik mellem barnet/ situationen og læreplanen. Set i lyset af at respondenterne i undersøgelsen oplever, at læreplansarbejdet er meget tids- og ressourcekrævende – også selvom det endda ikke altid smitter af på (eller er en del af) den daglige planlægning – er der en væsentlig udfordring mht. situationsbevidsthed specifikt og læreplanen som en direkte del af den praktiske planlægning generelt.

Evaluering

Didaktikeren må løbende anlægge et kritisk blik på egen og andres praksis. Hvor er vi på vej hen? Er vi på vej mod de mål, vi har sat os – for hinanden, læringsmiljøet og børnene? Må vi formulere nye mål og/eller nyt indhold?

Undersøgelsen peger meget entydigt på at netop mht. dokumentation og evaluering spiller læreplanerne en væsentlig rolle for pædagogerne. Og som tidligere omtalt oplever pædagogerne netop, at denne dokumentation og evaluering er til udbytte for dem selv (og udviklingen af egen praksis), og ikke primært for andres skyld (f.eks. læreplanen som forvaltningens kontrol-redskab). Dette bekræfter resultaterne fra en tidligere undersøgelse lavet af Danmarks Evalueringsinstitut (EVA, 2007), som i den forbindelse pegede på, at netop pædagogens ejerskab af dokumentationsprocesserne kendetegner egentlig *pædagogisk* dokumentation (modsat administrativ dokumentation).

Efter at have diskuteret undersøgelsens resultater i forhold til udvalgte didaktiske kategorier, afsluttes diskussionsafsnittet nu med en kort metodekritik.

Metodekritik

Spørgeskemaets respondenter er udvalgt af lederne i institutionerne; nogle ledere svarer også selv på spørgeskemaet. Dette giver anledning til kort at diskutere konsekvensen af dette. Baggrunden for dette metodiske valg er forståelsen af, at lederen i institutionen bedst kan vælge en pædagog, som arbejder konkret med læreplanen. Dette kan dog også give et misvisende billede af, hvor tilfreds respondenten er. Lederen kan have tendens til at udvælge de, der er mest positive. Denne undersøgelse ønsker at give et blik på, hvordan der arbejdes med læreplaner, hvorfor det er naturligt at henvende sig til de, der arbejder med det. Hvis undersøgelsens sigte kun var at bidrage med viden om hvordan og hvorvidt læreplanerne bliver brugt, ville det være nødvendigt at inddrage et bredere udsnit af populationen, herunder både medhjælpere og pædagoger.

En af undersøgelsens fokuspunkter er at se på, om pædagogerne ser sig selv som didaktikere. I afsnittet *Læreplanens rolle i det pædagogiske arbejde* tegner der sig som nævnt et billede af, at læreplanen er med til at styrke didaktikken i institutionerne. Dog italesætter pædagogerne i lav grad sammenhængen mellem læreplaner og didaktik. Ud af de 371 besvarelser i spørgeskemaets sidste spørgsmål nævner 4 ordet didaktik. Det kan diskuteres, hvorvidt det er spørgeskemaets opbygning, der ikke opfordrer nok til denne sondring, eller om det er fordi pædagogerne ikke betegner sig selv som egentlige didaktikere.

Konklusion

Den samlede konklusion på undersøgelsen er, at læreplanerne i høj grad indgår i pædagogernes arbejde. Vi har identificeret fem overordnede tendenser i datamaterialet:

- Pædagoger bruger læreplanen som redskab i planlægningen af den pædagogiske praksis. Dette gælder særligt for den overordnede planlægning. Ikke desto mindre spiller læreplanen også en rolle for de daglige aktiviteter og det daglige indhold – det vides dog ikke præcist, hvordan dette foregår.
- Pædagoger og ledere er fælles om at udarbejde og justere læreplanen. Læreplanen er et fælles, 'levende' dokument, der løbende revideres.
- Pædagogerne bruger læreplanen som led i dokumentations og evaluering-sarbejdet.
- Læreplansarbejdet opleves som ressourcekrævende.
- Læreplanerne er primært et almenpædagogisk redskab, hvilket betyder at der ikke er en så stærk forbindelse mellem læreplansarbejdet og indsatsen for børn med særlige behov. Respondenterne fordeler sig forskelligt i dette spørgsmål.

Som det er blevet diskuteret, er læreplanerne med i alle de dagtilbudsdidaktiske dimensioner. Ikke overraskende, men ikke desto mindre interessant, er det, at læreplanerne spiller den største rolle mht. overordnet refleksion og evaluering/dokumentation, og en mindre (eller i hvert fald en mindre entydig og direkte rolle) i den nære/daglige planlægning og praksis.

Referencer

Andersen, Hjort, B. & Christoffersen Nygaard, M. (1982). *Om spørgeskema.* København: SFI.

Broström, S. & Vejleskov, H. (2009). *Didaktik i børnehaven. Planer, principper og praksis.* Frederikshavn: Dafolo forlag.

Broström, S. (2004a). Pædagogiske læreplaner i børnehaven. I: Broström, S. red. (2004) *Pædagogiske læreplaner. At arbejde med didaktik i børnehaven.* Århus: Systime.

Broström, S. (2004b). *Signalement af den danske daginstitution. Undersøgelser, resultater og refleksioner.* Forskningsrapport. København: Danmarks Pædagogiske Universitet. www.dpu.dk/om/stbr

Broström, S. (2004c). *Børnehavepædagogik eller børnehavedidaktik, - er der fag i børnehaven? I: Schnack, K. Didaktik på kryds og tværs.* København: Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag.

Broström, S. (2005). Lov om pædagogiske læreplaner i dagtilbud. *Kognition og Pædagogik,* 2005, nr. 55.

Broström, S. og Erslev, N. (2000). *Tanker bag en læreplan. Forudsætningsdel for målsætning for daginstitution og dagpleje.* Gladsaxe Kommune.

Broström, S., Ingrid Pramling-Samuelsson, Dag Tangen, Sven Ove Olsen (2001). *Læreplaner - i et internationalt perspektiv.* Dafolo: Dafolo.

Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2000). *Research Methods in education.* 5th Edition. London: Routledge Falmer.

Danmarks Evalueringsinstitut (2012). *Baggrundsrapport fra Task Force om Fremtidens Dagtilbud.* København: Ministeriet for Børn og Undervisning for Task Force for dagtilbud. https://www.eva.dk/udgivelser/2012/baggrundsrapport-fra-task-force-om-fremtidens-dagtilbud/view

Danmarks Evalueringsinstitut (2012). *Læreplaner i praksis. Daginstitutionernes arbejde med pædagogiske læreplaner.* Evaluering af pædagogiske læreplaner. København: EVA.

Danmarks Evalueringsinstitut, Niras, Udviklingsforum, AKF (2008). *Evaluering af loven om pædagogiske læreplaner.* Velfærdsministeriet.

Ellegaard, T. & Stanek, Hvidtfeldt, A. (red.) (2004). *Læreplaner i børnehaven*. Krogs forlag.

Krejcie, R. & Morgan, D.W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement,* 30, p. 607-610.

Olsen, H. (1998). *Tallenes talende tavshed. Måleproblemer i surveyundersøgelser.* København: Akademisk Forlag.

Redder, M., Siune & Tonsgaard. (1970). *Introduktion til sociologisk metode.* København: Munksgaard.

Sylva, K., Melhuish, E., Sammons, P, Siraj-Blatchford, I., and Taggartm B. (2010). *Early Childhood Matters*. London, Routledge.